

Posudek na habilitační práci „*Faktory rozvoje českých nemetropolitních regionů*“ RNDr. Jana Ženky, Ph.D. předloženou do habilitačního řízení na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze

Předložená habilitační práce Dr. Ženky se soustřeďuje na nemetropolitní regiony v Česku a faktory jejich rozvoje. Práce se sestává ze dvou částí: V první z nich jsou zhruba na třiceti stranách představeny cíle práce, celá problematika je teoreticky zarámována a jsou shrnuta základní zjištění z výzkumu, který Dr. Ženka v tomto oboru prováděl. Druhá část habilitační práce je potom tvořena texty osmi odborných publikací, jejichž byl Dr. Ženka hlavním autorem či spoluautorem, a které byly všechny publikovány v odborné literatuře.

V tomto posudku se budu věnovat zvláště oběma částem habilitační práce s důrazem na první z nich, která ještě neprošla žádným oponentním řízením.

V úvodu části A Dr. Ženka definuje cíle habilitační práce, konkrétně si vytyčuje čtyři hlavní: a) posoudit relevanci západní konceptů lokálního a regionálního rozvoje, b) identifikovat významné faktory výkonnosti nemetropolitních regionů v Česku, c) vytvořit souhrnnou typologii českých nemetropolitních regionů na základě faktorů, aktérů a mechanismů a konečně d) formulovat doporučení pro regionální politiku individualizovanou dle potřeb jednotlivých typů. Prvním krokem k naplnění cílů práce je nutnost definovat, co jsou nemetropolitní regiony a identifikovat jejich specifika. Dr. Ženka k definici subjektu svého bádání, nemetropolitních regionů, přistupuje pragmaticky a chápe nemetropolitní regiony jako všechny regiony, které „nejsou součástí úzce vymezených metropolitních regionů dle metodiky OECD. Tato „zbytková definice“ dává nemetropolitním regionům řadu společných znaků, např. malou populační a ekonomickou velikost, nízkou hustotu zalidnění a ekonomických aktivit a z nich vyplývajícího důsledku v podobě nižší produktivity v důsledku omezené regionální specializace, vyšší exportní orientace lokálních firem, nižší intenzity lokálních vztahů, omezené dodavatelské i znalostní základny, závislosti na vnější poptávce, investicích nebo know-how. Dr. Ženka podrobněji sumarizuje hlavní překážky pro rozvoj nemetropolitních regionů, mezi nimiž vypichuje (nízké) „postavení lokálních firem v globálních produkčních sítích.“

Ve třetí kapitole habilitační práce rozvíjí Dr. Ženka téma lokálního a regionálního ekonomického rozvoje, jak ho lze teoreticky pojímat i empiricky analyzovat z pohledu nemetropolitních regionů. V teoretické rovině diskutuje konceptualizaci a definici „lokálního a regionálního ekonomického rozvoje“ a jejich relevanci v českém kontextu. Zmíněný termín chápe jako „soubor aktivit soukromého i veřejného sektoru a politik“, které směřují ke zvýšení konkurenceschopnosti nebo posílení ekonomické odolnosti nebo posunu ekonomiky dané jednotky do vyšších pater produkčních sítí směrem k aktivitám s vyšší přidanou hodnotou nebo ke zvýšení objemu hodnoty udržené v dané územní jednotce a využité pro potřeby lokální komunity či lokálních ekonomických subjektů, případně i k dosažení více takových cílů současně.

Dr. Ženkou aplikovaná „zbytková definice“ nemetropolitního regionu zároveň otevírá prostor pro velkou variabilitu mezi nemetropolitními regiony, protože jsou do této kategorie zahrnuty regiony strukturálně i funkčně velmi odlišné. To umožňuje vytvářet smysluplnou a v praxi použitelnou (pro formulování specifických politik) klasifikaci takových regionů. Takové typologii šité na míru českému kontextu se věnuje čtvrtá kapitola. Typologie je postavena na identifikaci nejvýznamnějších faktorů, mechanismů a aktérů rozvoje regionů. Dochází tak k odlišení následujících typů:

- regiony s dominancí jedné velké firmy
- regiony typu satelitní platformy nižšího řádu
- regiony typu satelitní platformy vyššího řádu

- diverzifikované průmyslové regiony
- periferní regiony,

u každého z typů je prakticky provedena detailnější analýza a jsou uvedena jeho specifika. Krátká pátá kapitola úvodní části habilitační práce shrnuje výsledky vymezování metropolitních nemetropolitních regionů v Česku.

Šestá kapitola je věnována specifikům kontextu ekonomického rozvoje českých nemetropolitních regionů. V této kapitole se autor habilitační práce zaměřuje na zkoumání konceptualizace, s jakou je nutno pracovat při aplikaci konceptů vyvinutých v zahraničí, zpravidla v nejvyspělejších zemích světa, na situaci nemetropolitních regionů v Česku. Autor habilitační práce upozorňuje na to, že ačkoliv jsou české nemetropolitní regiony různorodé, mají některé společné rysy, které je odlišují od obdobně definovaných regionů v nejvyspělejších zemích. Dr. Ženka jako tyto společné rysy vidí především „unikátní typ kapitalismu“, pro který používá označení závislé tržní ekonomiky. V takových ekonomických systémech jsou hlavními hospodářskými aktéry „pobočky velkých nadnárodních korporací ve zpracovatelském průmyslu a znalostně náročných obchodních službách“. To má za důsledek vysokou míru exportní orientace i závislost na rozhodovacích procesech, které probíhají mimo území Česka. Za druhý významný rys českých nemetropolitních regionů autor považuje relativně vysokou míru jejich urbanizace a industrializace, které jsou společným dědictvím předkomunistického i komunistického období vývoje.

V rozsáhlejší sedmé kapitole se autor habilitační práce zaměřuje na hlubší diskusi tří konceptů lokálního a regionálního ekonomického rozvoje a konkurenceschopnosti a diskusi jejich relevance pro české nemetropolitní regiony. Jde o koncepty: „klastry“, „regionální inovační systémy“ a „globální produkční sítě“. Při diskusi relevance a konceptu klastrů v českých nemetropolitních regionech si Dr. Ženka všímá především toho, že jsou klastry často zaměňovány s prostorově blízkými shluky firem, které nejsou, s výjimkou prostorové blízkosti, propojeny, a proto u nich nelze automaticky předpokládat pozitivní ekonomické efekty, které jsou normálně klastrům přisuzovány – především interaktivní proces učení a tvorby inovací. Pro tyto firmy jsou navíc typické primárně vertikální vztahy s mateřskými firmami či řídicími centry a jen malá propojenost navzájem. V tomto ohledu navazují na způsob organizace výroby, který byl typický i v době plánovaného hospodářství. To vysvětluje, proč územní koncentrace firem a jejich regionální specializace nemusí vést k efektům, které by se bez znalosti kontextu daly očekávat. Druhým diskutovaným konceptem jsou „regionální inovační systémy“, které navazují na klastry a územní koncentraci a specializaci firem a přidávají k nim veřejné a podnikatelské sektory výzkumu a vývoje spoluvytvářející sociální síť zprostředkující přenos technologií a usnadňující inovační kapacity firem, čímž přispívají k posilování konkurenceschopnosti regionu. Autor habilitační práce opět upozorňuje na to, že jednotlivé prvky potenciálních regionálních inovačních systémů v Česku jsou úžeji propojené vertikálně se západoevropskými inovačními systémy než mezi sebou navzájem. Budování a funkčnosti skutečných regionálních inovačních systémů navíc brání nepřilíh dobrá funkčnost veřejné podpory výzkumu, školství a inovací. Konečně Dr. Ženka diskutuje i koncept „globální produkční sítě“, při čemž především upozorňuje na to, že pro rozvoj nemetropolitních regionů mají v Česku mimořádný význam extra-teritoriální faktory. Pozitivní spillover efekty se zapojení do inovační spolupráce je tak možno očekávat spíše mezi jednotlivými aktéry zapojenými do mezinárodních produkčních sítí či mezinárodních hodnotových řetězců než mezi geograficky blízkými regionálními ekonomickými aktéry. Následně autor habilitační práce ilustruje fungování globálních produkčních sítí a jejich efekt na regionální rozvoj nemetropolitních regionů v Česku na příkladech z automobilového průmyslu.

Poslední dvě kapitoly první části habilitační práce se věnují shrnutí empirických zjištění a závěrům a doporučením pro českou regionální politiku. Za zvláštní zmínku stojí na tomto místě především

autorovo upozornění na skutečnost, že v Česku existuje významný prostorový nesoulad mezi rozmístěním zpracovatelského průmyslu, který je lokalizován především v nemetropolitních regionech a rozmístěním znalostně intenzivních obchodních služeb, které jsou lokalizovány především v metropolitních regionech největších měst. Autor z toho vyvozuje, že v českých podmínkách neexistuje velký endogenní potenciál pro vyvinutí regionálních inovačních systémů v nemetropolitních a menších metropolitních regionech. V poslední kapitole autor shrnuje svoje doporučení pro regionální politiku v Česku. Nevidí jako účelné jednostranně podporovat endogenní rozvoj a lokální inovační vazby v regionech, kde chybí předpoklady pro dosažení významných aglomeračních úspor. Doporučuje naopak podporovat udržení a rozvoj regionálně specifického know-how vázaného na vzdělání a profesní strukturu místního obyvatelstva. Za smysluplné rovněž považuje podporovat rozvoj a inovační aktivitu firem stojících na nižších patrech globálních produkčních sítí, což by mělo pomoci procesu uspkilingu, tedy posunu ekonomických aktérů v nemetropolitních regionech do vyšších pater globálních produkčních sítí. V úplném závěru první části habilitační práce Dr. Ženka ještě uvádí specifická doporučení pro regionální politiku pro jím identifikované odlišné typy nemetropolitních regionů.

Část B habilitační práce je tvořena osmi texty, které prošly recenzním řízením a byly publikovány v odborných časopisech. Ačkoliv všechny texty vznikly ve spoluautorství, u sedmi z nich je Dr. Ženka hlavním autorem a jen u jediného spoluautorem. Z osmi textů bylo pět publikováno jako články v zahraničních impaktovaných časopisech, včetně časopisů tak významných jako je Environment and Planning A nebo European Planning Studies. Vzhledem k tomu, že všechny texty úspěšně prošly náročným recenzním řízením, není třeba jednotlivé články znovu „recenzovat“.

Dr. Ženka svojí habilitační prací prokázal rozsáhlou znalost domácí i zahraniční odborné literatury ve studovaném oboru. Jeho práce je založena na hlubokém teoretickém uvažování, zároveň je ovšem schopen teoretické znalosti a koncepty přenášet do přemýšlení o praktických aplikacích a konsekvencích pro regionální politiku i sektorové politiky. Za nejcennější považuji jeho schopnost uvažovat kriticky o kontextualitě konceptů používaných ve výzkumu i v plánovací praxi lokálního a regionálního ekonomického rozvoje. Autor habilitační práce správně upozorňuje na skutečnosti, že obecně používané teoretické koncepty (např. „regionální inovační systémy“) jsou často vytvořeny při snahách o zobecnění poznatků získaných empirickým studiem v nevyspělejších zemích západního světa. Ačkoliv jsou takové koncepty považovány na univerzalistické, ve skutečnosti v mnoha případech nemající stejný obsah a relevanci v různých národně specifických kontextech. To je velmi důležité připomínat zvláště v geografii, ve které je historicky přítomno napětí mezi nomotetickým a idiografickým přístupem.

V této souvislosti bych chtěl položit otázku, zda je dle Dr. Ženky použití takových pojmů jako „klastry“, či „regionální inovační systémy“ vůbec v českém kontextu na místě. Jestli jejich používání nevytváří a neposiluje vědecký diskurz, který při analýze faktorů lokálního a regionálního ekonomického rozvoje v Česku věci spíše nezamlžuje, místo aby přispíval k jejich objasnění.

Na základě prostudování habilitační práce jsem dospěl k závěru, že žadatel splnil všechny nároky na něj kladené a **doporučuji** proto v pokračování habilitačního řízení a udělení titulu docent.

V Praze, dne 12.11. 2018

RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.